

Макроекономіка

Артем ВЕШКО

**РЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ КРАЇН ЄВРОЗОНИ
ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОМИСЛОВОГО
РЕНЕСАНСУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Резюме

Оцінено роль промисловості як одного з важливих рушіїв економічного зростання у країнах із трансформаційними економіками. Проаналізовано процес зміни глобальних інвестиційних стратегій та пов'язаних із ним перспектив реіндустріалізації європейських економік. Виокремлено основні позитивні та негативні сторони України як країни-реципієнта прямих іноземних інвестицій. Емпірично оцінено взаємозалежність між потоками ПІІ у країни Європи та в Україну.

Ключові слова

Деіндустріалізація, реіндустріалізація, прямі іноземні інвестиції, структурні деформації.

Класифікація за JEL: F43, O14.

© Артем Вешко, 2013.

Вешко Артем, Львівська комерційна академія, Україна.

Вступ

Починаючи з 1980-х рр., в Україні спостерігалася динамічна деіндустріалізація економіки, що призвела до формування чисельних структурних деформацій [1, с. 22–24]. Гіпертрофований розвиток сектора товарів внутрішньої торгівлі¹, переважання енерговитратних низькотехнологічних галузей у промисловості та експорті стають вагомими перешкодами для стійкого економічного зростання, оскільки значно підвищують вразливість до внутрішніх і зовнішніх макроекономічних шоків. За таких умов заслуговує уваги проблема пошуку ефективних інструментів подолання цих деформацій та переходу до стійкого економічного зростання. У науковому середовищі не бракує свідчень про те, що саме нарощення промислового потенціалу країни здатне стати таким інструментом [15, с. 16–18; 12, с. 4; 6, с. 16; 13, с. 5; 4, с. 147; 1, с. 24–26]. Конкретніше, А. Лавопа та А. Шірмай виділяють декілька механізмів, що пояснюють роль промисловості як одного з важливих двигунів економічного зростання [10, с. 6–8]: 1) кращі можливості для акумуляції капіталу; 2) вища, ніж у багатьох інших галузях, продуктивність праці; 3) можливість використання ефекту масштабу; 4) динамічні або непрямі ефекти розвитку промисловості (інвестиції у промисловість здійснюють непрямий вплив на багато інших секторів економіки); 5) послаблення обмежень платіжного балансу, які є вагомою перешкодою для економічного зростання у трансформаційних економіках; 6) динамізація технологічного розвитку економіки.

Попри усвідомлення вагомих переваг відновлення індустріального потенціалу, найбільш вагомою перешкодою для цього в Україні є брак внутрішніх інвестиційних ресурсів і технологічна відсталість, що з необхідністю передбачає залучення іноземного капіталу. Найбільш ефективними, на нашу думку, є прямі іноземні інвестиції (ПІІ), що, на відміну від портфельного інвестування, мають реальний характер (трансферт не лише капіталу, а й технологій і «ноу-хау»). Однією з вагомих передумов залучення додаткового інвестиційного капіталу в економіку України може стати зміна інвестиційних стратегій у провідних країнах світу, якою позначився посткризовий період розвитку світової економіки.

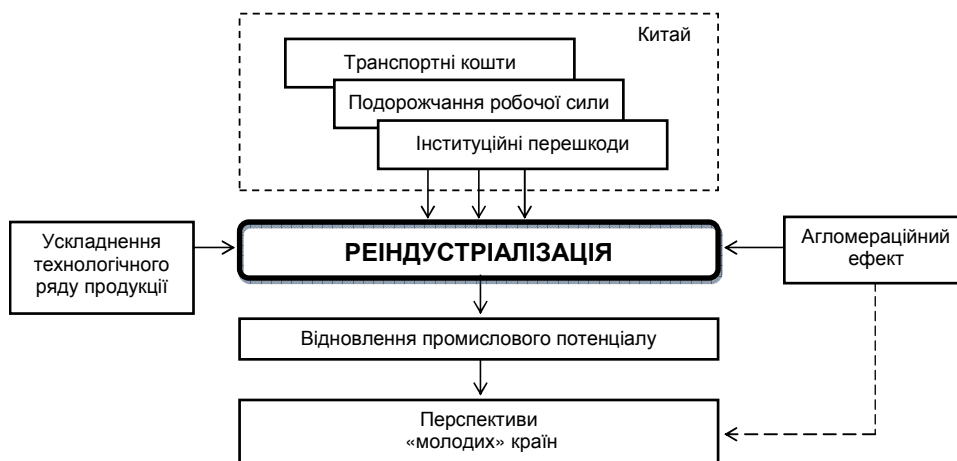
¹ Згідно із законом Боумола, зростання частки сфери послуг (саме вона є основою сектора товарів внутрішньої торгівлі) у ВВП призводить до зниження продуктивності праці в економіці, що пов'язується зі значною трудомісткістю галузей даної сфери. Здебільшого зростання продуктивності праці у сфері послуг відбувається не за рахунок збільшення виробничої ефективності, а шляхом погіршення якості наданих послуг або надання меншої кількості послуг за ту саму ціну [13, с. 10].

Кінець ери «дешевого» Китаю

Протягом останніх 20 років гео економічні стратегії більшості високорозвинутих країн було спрямовано на перенесення промислових виробництв до Китаю з метою отримання конкурентних переваг від зниження витрат виробництва. З початку минулої декади дешевизна робочої сили та сприятливі умови для ведення бізнесу стали основними причинами для західних інвесторів, що призвело до стрімкої деіндустріалізації не лише високорозвинутих країн, а й більшості трансформаційних економік (так, частка промисловості у валовій доданій вартості в економіках країн ЄС за період із 2000 до 2011 рр. скоротилася до 16 %). Однак кон'юнктурні зміни, що розпочалися останнім часом, поклали початок політиці реіндустріалізації промислових країн (рис. 1).

Рисунок 1

Перспективи реіндустріалізації європейських економік

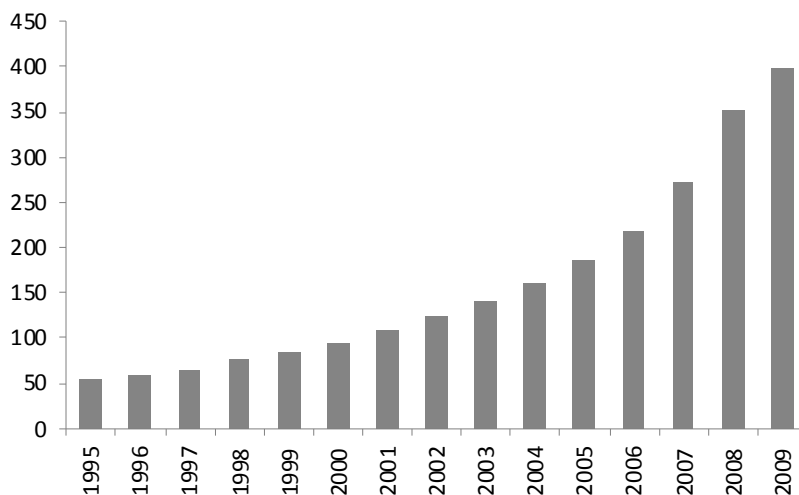
Джерело: розроблено автором.

Інструментальним чинником стало завершення ери «дешевого» Китаю, що відбувається внаслідок кількох причин: зростання цін на землю, підвищення екологічних стандартів і правил техніки безпеки, фіскального тиску, очікування демонтажу «бульбашки» на ринку нерухомості, корупційних скан-

далів тощо. Проте найвагомішими факторами стали стрімке зростання рівня заробітної плати та очікуване збільшення транспортних затрат, яке спостерігається на тлі підвищення світових цін на нафту. Витрати на оплату праці на промислових підприємствах Китаю в доларовому еквіваленті зростали щороку протягом 2002–2009 рр.; зокрема, у провінції Гуандун – на 12 %, а в Шанхаї – на 14 % [14; с. 75]. На сьогодні заробітна плата на середньостатистичній китайській текстильній фабриці становить 188–300 євро, що вище за відповідні значення для низки країн Східної Європи, зокрема й України. Хоча продуктивність праці в Китаї за останні 20 років зросла вдесятеро, цей показник надалі залишається втричі нижчим, ніж у країнах Європи. Додатково ситуацію ускладнює низька виробнича культура, що значно збільшує кошти впровадження нових технологій. Позиції Китаю як виробничої бази з дешевою робочою силою похитнув науковий прогрес, який дає змогу широко використовувати технології автоматизації виробництва; кількість працівників зводиться до мінімуму, а акцент зміщується від вартості робочої сили до рівня її кваліфікації. Додатковий тиск на прийняття інвестиційних рішень здійснює поступове зміцнення китайської національної валюти – юаня, яке за останні 7 років становило близько 30 %.

Рисунок 2

Китай: середня місячна номінальна заробітна плата (дол. США), 1995–2009 рр.

Джерело: розраховано за даними International Labor Organization.

Реіндустріалізація країн ЄС

За умов підвищення вартості робочої сили в Китаї та транспортних коштів стає економічно доцільним перенесення виробництв ближче до ринків збуту. Л. Ресміні та І. Зідшлаг емпірично довели присутність стійкого оберненого зв'язку між прямими іноземними інвестиціями в Китай та в нові країни-члени ЄС, передусім це стосується вертикальних ПІІ [11, р. 10–14]. За умов перманентного ускладнення технологічного ряду промислової продукції основними перевагами країн ЄС є високий рівень технологічного розвитку, наявність висококваліфікованих кадрів, належної інфраструктури, а найголовніше – агломераційний ефект, який дає змогу значно підвищити ефективність та швидкість виробничого циклу.

Реіндустріалізацію прискорили кризові події 2008–2009 рр., що позначилися різким падінням рівня зайнятості та створили передумови до пом'якшення соціальних стандартів (це дало змогу знизити затрати на оплату праці та вивільнило додаткові трудові ресурси для розбудови промислових галузей). Особливий шанс отримали країни – нові члени ЄС та країни європейської периферії, зокрема й Україна, які мають вигідне географічне розташування щодо основних ринків збуту промислової продукції та водночас характеризуються нижчим рівнем заробітної плати, ніж країни ЄС-15. За оцінками Boston Consulting Group, у Польщі витрати на робочу силу на 35 % нижчі, аніж у сусідній Німеччині, а вартість транспортування товарів з Варшави до Франкфурта на 40 % нижча, аніж із Шанхаю [7]. Таким чином, країни європейської периферії стають особливо привабливими для виробників таких важких і негабаритних продуктів, як меблі, автомобілі, важка техніка, акумулятори, металеві конструкції тощо. На користь реіндустріалізації ЄС свідчить також відсутність митних і культурних бар'єрів, що значно спрощує співпрацю між ними.

Шанс для України

За таких умов особливий шанс отримує Україна. Основними перевагами, що підвищують її привабливість в очах іноземних інвесторів, є:

1) географічна близькість до ЄС та вихід до моря. Як і країни ЦСЄ, Україна вигідно розташована щодо основних ринків збуту промислової продукції в Європі, а це значно скорочує витрати на транспорт;

2) наявність великого внутрішнього ринку збуту для промислової продукції. Негативне сальдо в торгівлі промисловою продукцією, що спостеріга-

ється протягом тривалого періоду в Україні, свідчить про наявність стійкого попиту на промислову продукцію, який на даний момент не може бути задоволений внутрішніми виробниками. Це є вагомою перевагою, порівняно з більшою частиною країн ЦСЄ, які володіють значно меншим обсягом внутрішнього ринку, незважаючи на вищу платоспроможність населення;

3) нижчі, ніж у сусідніх країнах, витрати на заробітну плату працівникам. Якщо порівнювати дані національних комітетів статистики, то за показником середньомісячної заробітної плати Україна (337 дол. США) суттєво поступається своїм сусідам – Польщі (759 дол. США), Словаччині (811 дол. США) та Угорщині (691 дол. США);

4) більш лояльні соціальні та екологічні стандарти;

5) наявність потужної сировинної бази.

Проте не бракує як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, які здатні завадити припливу іноземного капіталу в економіку України. Вагому конкуренцію у процесі реіндустріалізації складають США, які, окрім вищезазначених переваг, додатково володіють значно дешевшими енергоресурсами (цьому посприяла «революція сланцю»), значно більшим внутрішнім ринком та лояльнішими законодавчими нормами. Окрім того, керівництво США на чолі з президентом Б. Обамою вже давно проголосило курс на відновлення промислового потенціалу країни, а також встигло впровадити низку заходів, які підвищили привабливість цієї країни для іноземних та внутрішніх інвесторів. Зокрема, було впроваджено систему податкових пільг для товаровиробників, які створюють нові робочі місця в перспективних для країни галузях. Така активність США може значно послабити потенціал реіндустріалізації країн європейського регіону, оскільки на сьогодні керівництвом ЄС не було запропоновано жодних чітких заходів щодо сприяння поверненню ПІІ.

Значно вагомішими, однак, є внутрішні фактори, зокрема:

- слаборозвинутість виробничої інфраструктури. Відсутність належної інфраструктури для забезпечення діяльності виробничих підприємств є чи не найголовнішим фактором, що відлякує іноземних інвесторів, оскільки значно ускладнює виробничий процес та робить його більш витратним;
- відсутність кваліфікованої робочої сили та низький рівень виробничої культури;
- адміністративні труднощі з отриманням прав власності на землю та об'єкти нерухомості. Інвестиції у промисловість часто пов'язані з потребою купівлі земельної ділянки для побудови на ній виробничих об'єктів. Відсутність в Україні єдиного земельного кадастру та досконалого земельного законодавства значно ускладнює інвестиційні процеси;

- митні бар'єри, що збільшують вартість і терміни доставки;
- зловживання з боку органів державної влади та політична невідзначеність.

Лише формування цілісної економічної політики, спрямованої на усунення вищезазначених факторів, здатне забезпечити належний клімат для припливу ПІІ в країну. Вагомим кроком на шляху до подолання вищезазначених перешкод може стати укладання Україною угоди про асоціацію з ЄС, що спростить митні процедури та значно підніме авторитет країни для потенційних інвесторів.

Емпіричні результати

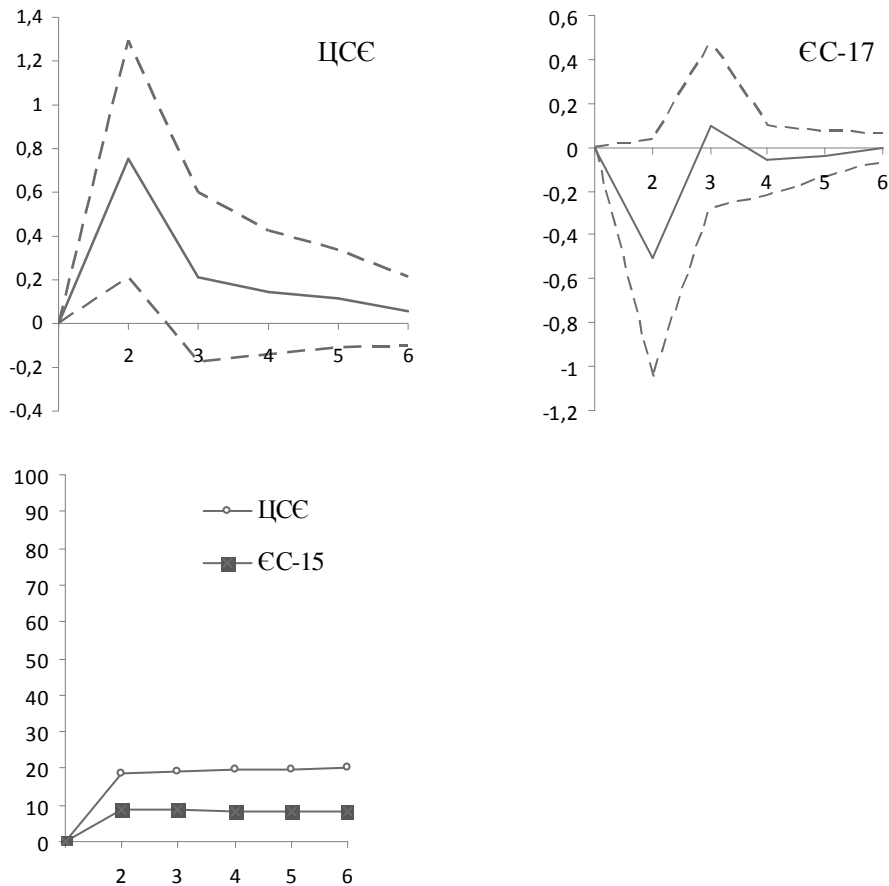
Для емпіричного оцінювання взаємозв'язку між потоками ПІІ в Україні та в інших країнах Європи було обрано модель векторної авторегресії (VAR). Перевагою методу VAR є динамічне врахування взаємного зв'язку між обома показниками та можливість визначення ваги окремих компонент у змінах досліджуваних показників. Обрана модель подає характеристику короткочасної динаміки залежної змінної (перші різниці) з урахуванням лагових значень — її власних та інших залежних змінних, відповідних довгострокових (коінтеграційних) зв'язків і незалежних змінних. Для емпіричного оцінювання використовувалися квартальні дані за період з 2005 до 2012 рр.

На рис. 3 вплив ПІІ у країнах центрально-східної Європи та ПІІ у країнах ЄС-15 на ПІІ в економіці України проілюстровано за допомогою відповідних імпульсних функцій і декомпозицій залишків. Виразний прямий вплив ПІІ у країнах ЦСЄ на ПІІ в Україні спостерігається з лагом в один квартал, до того ж їхня вага в динаміці потоків прямих іноземних інвестицій в Україну є доволі значною – близько 20 %. Це дає змогу стверджувати про те, що реіндустріалізація країн ЦСЄ під впливом зміни глобальних інвестиційних стратегій сприятиме залученню іноземного капіталу у вітчизняний промисловий сектор. Однак така тенденція не стосується країн ЄС-17, оскільки зв'язок між ПІІ в ЄС-17 та ПІІ в Україні є оберненим та доволі нестійким, що дає змогу стверджувати про те, що потоки ПІІ в Україні не пов'язані з потенційним припливом іноземного капіталу в країни «старої» Європи.

Проведений емпіричний аналіз загалом підтвердив висловлену раніше гіпотезу про те, що реіндустріалізація країн Європи здатна стати потужною передумовою для промислового відродження вітчизняної економіки.

Рисунок 3

Вплив потоків ПІІ у країнах Центрально-Східної Європи та країнах ЄС-17 на потоки ПІІ в Україні (оцінки VAR)

Висновки

Розвиток промислових галузей є ключовим фактором у подоланні структурних деформацій в економіці України та необхідною передумовою для переходу до стійкого економічного зростання. Однак обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів проковує до пошуку зовнішніх джерел фінансування. Найбільш зручним інструментом іноземного інвестування у промис-

ловість можуть стати прямі іноземні інвестиції, передумови до припливу яких у країну створює процес реіндустріалізації європейських економік, який пов'язує зі зміною глобальних інвестиційних стратегій через втрату Китаєм своєї привабливості як дешевої виробничої бази. VAR-аналіз виявив стійкий позитивний зв'язок між інвестиційними процесами у країнах Центрально-Східної Європи та Україною, що фактично підтвердило гіпотезу про спорідненість процесів реіндустріалізації у країнах ЦСЄ та Україні. Однак максимально скористатися такими перспективами Україна здатна лише за умови дотримання чіткої економічної політики, спрямованої на створення сприятливих інвестиційних умов у промислових галузях економіки. Відповідно до цього, перспективу майбутніх досліджень можна вбачати в пошуку ефективних інструментів інвестиційної політики в Україні.

Література

1. Задоя А. «Нова індустріалізація» у стратегії випереджаючого переслідування / А. Задоя // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2012. – Вип. 27, Т. 1. – С. 21–29.
2. Задоя А. Деіндустріалізація в Україні: «двадцять лет спустя» / А. Задоя // Академічний огляд. – 2012. – № 1. – С. 26–35.
3. Черкас Н. Прямі іноземні інвестиції як чинник розвитку технологічного сектора економіки / Н. Черкас // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Фінансово-економічні системи: трансформація та євроінтеграція (Збірник наукових праць) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2007. Вип. 1(63). – С. 166–172.
4. Шевчук В. Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України: монографія / В. Шевчук. // Львів : Каменяр, 2001. – 495 с.
5. Якунин В. Постіндустріалізм. Опыт критического анализа. Монография / В. Якунин, С. Сулакшин, В. Багдасарян, С. Кара-Мурза, М. Деева, Ю. Сафонова. – М. : Научный эксперт, 2012. – 288 с.
6. Aswicahyono, H., Narjok, D. Indonesian Industrialization. UNU-WIDER Research Paper WP2011/53. – Helsinki: 2011. – 34 p.
7. Dzikija, N. Praca w końcu wraca na Zachód. Polsce wyjdzie to na dobre [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forsal.pl/artykuly/664236,praca_w_koncu_wraca_na_zachod_polsce_wyjdzi_to_na_dobre.html.
8. Eder, F. EU plant Re-Industrialisierung des Kontinents [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.welt.de/wirtschaft/article109646600/EU-plant-Re-Industrialisierung-des-Kontinents.html>

9. Krugman, P. Deindustrialization, Reindustrialization, and the Real Exchange Rate. NBER Working Paper No. 2586. – Cambridge: 1988. – 32 p.
10. Lavopa, A., Szirmai, A. Industrialization, employment and poverty. UNU-MERIT Working Paper No. 081. – Maastricht: 2012. – 70 p.
11. Resmini, L., Siedschlag, I. Is FDI into China crowding out FDI into the European Union? Economic and Social Research Institute Papers WP231. – Dublin: 2008. – 27 p.
12. Sauer, C. Big push industrialization: some empirical evidence for East Asia and Eastern Europe / C. Sauer, G. Li, K. Gawande // Economics Bulletin. – 2003. – Vol. 15. – Issue 9. – P. 1–7.
13. Szirmai, A. Industrialisation as an engine of growth in developing countries, 1950–2005 / A. Szirmai // Structural Change and Economic Dynamics. – 2012. – Vol. 23 – Issue 4. – P. 406–420.
14. The end of cheap China // The Economist. – 2012. – March 10th. – P. 75–76.
15. Tregenna, F. Manufacturing productivity, deindustrialization, and reindustrialization. UNU-WIDER Research Paper WP2011/57. – Helsinki: 2011. – 24 p.

Стаття надійшла до редакції 25 січня 2013 р.